

N:o 37.

Ank. till Riksd. kansli den 7 mars 1898, kl. 1 e. m.

*Utlåtande, i anledning af väckta motioner angående upphäfvande af fideikommiss.*

Från Andra Kammaren har lagutskottet till behandling fått mottaga tvenne särskilda motioner, åsyftande upphäfvande i större eller mindre utsträckning af bestående fideikommissstiftelser.

Uti den ena af ifrågavarande motioner, n:o 12, hemställer herr T. Zetterstrand, att Riksdagen måtte i skrifvelse anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom de i riket bestående familjefideikommissstiftelser i fast och lös egen- dom på land och i stad upphäfvas, äfvensom förslag till sådana lagbestäm- melser, som för ordnande af rättsförhållandena vid sista innehafvarnes död må erfordras.

Till stöd för detta förslag anför motionären:

Under de sistförflutna femton åren hade frågan om upphäfvande af fideikommissstiftelser åtta gånger behandlats af kamrarne, utan att desamma kunnat enas om något beslut, syftande på ändring i de bestående för- hållandena.

Oafsedt att de ofta återkommande yrkandena i ämnet ådagalade ett lifligt intresse för frågans lösning, så torde man med fullt fog kunna påstå, att den allmänna opinionen, äfven inom för öfrigt mycket konservativa kretsar,

*Bih. till Riksd. Prot. 1898. 7 Saml. 20 Häft. (N:o 37.)*

på senare tiden allt mera enats om önskvärdheten af fideikommissinstitutionens snara afskaffande.

Då frågan på denna grund efter ett fyraårigt hvilostånd ånyo väckes på tal, ville motionären i förstone söka bemöta de skäl, som vid ärendets sista behandling anfördes mot ett bifall till den påyrkade reformen.

Det sades bland annat, att fideikommissen vore »bland de bäst skötta egendomarne» och att de vore »bättre skötta, än de små hemmansegarnes jord i allmänhet kunde skötas».

Beträffande detta påstående ville motionären visst icke förneka de faktiska förhållanden, att ett stort antal fideikommisssegendorar vore väl häfdade, att bland dem äfven funnos flera, som sköttes på ett mönstergildt sätt, samt att fideikommissen, såsom merendels belägna i våra bördigare landsdelar och omfattande stora jordarealer, hade goda förutsättningar att gifva större afkastningar än sådana mindre hemmansdelar, hvilkas egare icke mäktade att draga fördel af nutidens många arbetsbesparande maskiner och öfriga hjälpmedel.

Men häraf finge man ingalunda draga de slutsatser, att fideikommissen i allmänhet skulle skötas så synnerligen väl, eller att, under i öfrigt lika förhållanden, en fideikommissinnehafvare finge antagas sköta sin jord bättre än den, som vore egare till jorden.

Tvärtom visade just erfarenheten, att en mängd fideikommissier högeligen vansköttes och att åtskilliga sådana snart sagdt låge i lägervall, ofta nog såsom en följd af fideikommissbrefvens otidsenliga bestämmelser, hvilket med skärpa och sakkunskap framhölles i Rikets Ständers skrifvelse af den 27 mars 1810, till hvilken skrifvelse, senast intagen i 1894 års lagutskottsutlåtande n:o 41 sid. 8 och 9, motionären tilläte sig att hänvisa.

Det hade vidare påståtts, att för dem, som ville köpa jord, funnes tillräckligt många andra jordbrukslägenheter att förvärfva, hvadan fideikommissinstitutionens upphäfvande med afseende å de mindre bemedlade icke kunde medföra någon verkan.

Hvad detta påstående anginge, så borde det villigt erkännas, att den befintliga tillgången på jord inom landet vore så stor, att man icke kunde, såsom äfven skett, påstå, att en styckning af fideikommissen skulle vara nödvändig för att skaffa jordbruk åt de mindre bemedlade, men å andra sidan torde det icke kunna förnekas, att vissa fideikommisssegendorar hade sådan belägenhet och så beskaffade egofigurer, att afsöndringar från eller styckningar af desamma skulle lända till fördel ej allenast för landets kultivering, utan äfven för sjelfva fideikommissens skötsel; och då man numera temligen allmänt hyste de åsigter, att man i möjligaste måtto

borde främja en sund jordstyckning och derjemte motverka bildandet af stora fastighetskomplex, skulle det väl förefalla besynnerligt, om man samtidigt kunde finna det ur statsekonomisk synpunkt lämpligt att bibehålla ett rättsinstitut, som åsyftade att hindra jordstyckning och till all tid sammanhålla redan befintliga fastighetskomplex.

Ytterligare hade framhållits, att åtminstone några af våra gamla historiska familjer ännu kunde befinna sig i välstånd, tack vare innehavandet af fideikommiss; att den, som egde ett fideikommiss, genom insättningar i någon lifränte- och kapitalförsäkringsanstalt kunde betrygga sina yngre barns framtid, samt att man ej för mycket borde fästa sig vid den omständigheten, att i en familj det ena barnet blefve rikare än det andra, helst som personer i allmänhet egde laglig rätt att, äfven om bröst-arfvingar funnes, förordna om sin förmögenhet.

Häremot ville motionären inlägga sin bestämda protest, ty ehuru väl innehavandet af fideikommiss ostridigt beredde vissa medlemmar af vår aristokrati större lätthet än eljest att nå en mera framskjuten social och politisk betydelse, måste man dock betänka, att dylik fördel endast tillkomme enstaka medlemmar af familjerna och ofta vunnes på bekostnad af syskon, som i många fall skulle varit bättre skickade att gagna sitt land och uppehålla familjens traditioner; att medvetandet om en framdeles erhållande förmögenhet ofta hade ett demoraliserande inflytande; att fideikommissbestämmelserna i stället för att verka sammanhållande ofta alstrade tvister och bitterhet inom släakterna; att, om en fideikommissinnehafvare ville genom kapitalbildning sörja för sina från fideikommisset utslutna barn, detta kunde menligt inverka på egendomens skötsel, samt att, om fadern ej hunne betrygga dessa barns framtida utkomst, de vid hans fränfälle kunde komma i den föga afundsvärda belägenhet att antingen nödgas afbryta påbörjade studier, försaka tidigare lefnadsvanor och vid sjukdomsfall råka i nöd eller ock för studiernas fortsättande eller erhållande af nödtorftigt uppehälle blifva beroende af den nye fideikommissariens godtycke.

Då nu härtill komme, att det svenska folket med stolthet kunde åberopa, att redan i den gråa forntiden hvarje bröstarfvinges arfsrätt var genom lag fastslagen, att i midten af detta sekel qvinna tillerkändes lika arfsrätt mot man, samt att åtminstone laglotten ej kunde utan giltiga grunder afhändas någon, kunde det icke annat än i högsta grad kränka rättsmedvetandet, att inom ett fåtal svenska familjer dessa rättsgrundsatser förmedelst fideikommissinstitutionen blifvit fullständigt åsidosatta.

Desslikes hade med stor skärpa betonats, att redan bestående fideikommissstiftelser ej kunde ändras, enär man derigenom skulle afvika från

den allmänna rättsgrundsats, att civillagstiftning ej får medföra retroaktiv verkan.

Ett strängt fasthållande vid en dylik uppfattning skulle ju uppenbart leda derhän, att under det arfs- och testamentslagar, ja, sjelfva grundlagarne liksom allt annat menskligt vore underkastade förändring, så skulle enskilda personers bestämmelser, om än aldrig så afvita, blott de meddelats före år 1810 samt upptecknats i något slags fideikommissbref, blifva för evig tid bestående.

Frånsedt det förnuftsvidriga derutinnan, måste man väl medgifva, att det icke vore så helt bestäldt med påståendet om den åsyftade reformens retroaktiva verkan, ty ingen afsåge väl att i någon mån rubba nuvarande fideikommissinnehafvares rätt, likasom det väl torde vara gifvet, att man för att mildra öfvergången till de nya förhållandena skulle låta lagen träda i kraft först efter de närmaste fideikommissariernas fränfalle, under hvilka förhållanden någon fruktan för rättskränkning ej borde lägga hinder i vägen för att göra rikets arfslagar i framtiden allmänneligen gällande.

Slutligen hade man uttalat den farhåga, att konsekvensen af fideikommissens upphäfvande skulle blifva ett upphäfvande jemväl af sådana förordnanden, som blifvit gjorda till förmån för allehanda inrättningar, såsom kyrkor, fattigvård m. m., ja, att sjelfva den kungliga familjens arfsrätt skulle sättas på spel.

Att bemöta dylika hugskott af en uppjagad fantasi torde dock vara öfverflödigt, ty en hvar torde nog utan allt för vidlyftig eftertanke observera *dels* skilnaden mellan att fränhända bestående institutioner dem tillerkända förmåner samt att lagstifta om enskilda, ännu ofödda individers arfsförhållanden *och dels* den omständigheten, att medan laga förbud redan funnes mot nya fideikommiss' instiftande, lade lagen ej något hinder i vägen för donationer till allmännyttiga ändamål, hvika donationer helt säkert komme att allt framgent snarare uppmuntras än stärfjas, i den mån de ej komme i strid mot statens välförstådda intressen.

På de grunder, han sålunda anført, ansåge motionären, att då fideikommissinstitutionen snarare motverkade än främjade landets kultivering, medförde en mängd påtagliga missförhållanden samt stode i uppenbar strid mot nutida rättsmedvetandet, Riksdagen måtte i den form, som kunde finnas lämpligt, uttala sig för afskaffande af allt hvad fideikommiss hette, på land och i stad, i fast eller lös egendom.

Den andra af ofvan omförmälda motioner, n:o 5, har afgifvits af herr *G. Jansson* i Krakerud och är af följande lydelse:

»I frågan om fideikommissinstitutionen, för så vidt densamma afser familje-fideikommiss — icke i fråga om stiftelser eller inrättningar för allmännyttiga och välgörande ändamål — har jag den öfvertygelsen:

att nämnda institution strider mot den i lag antagna grundsats om lika arfsrätt; att den i politiskt, socialt och nationalekonomiskt afseende är skadlig; att den saknar stöd i allmänna rättsmedvetandet; att sjelfva grundtanken uti institutionen blifvit af 1809 års lagstiftare underkänd; samt att individens eganderätt icke innefattar eller i forna tider innefattat rättighet att obetingadt stadga en evigt gällande lag för successionen af fast egendom.

Till stöd för denna min öfvertygelse kan jag åberopa och hänvisa till: gällande lag om lika arfsrätt; lagutskottets vid 1809—10 års riksdagar afgifna utlåtande i frågan om Riksens Ständers med anledning deraf aflättna skifvelse till Konungen af den 27 mars 1810; kongl. förordningen af den 27 april 1810; exempel från andra länder, såsom Frankrike, Nederländerna och Italien, der man redan afskaffat dylika institutioner; samt lagutskottets utlåtande n:o 50 år 1889. Sistnämnda utskott visar, att taxeringsvärdet å samtliga fideikommissfastigheter i riket vid 1885 års slut utgjorde tillhopa 109,404,407 kronor; frågan om fideikommissstiftelsernas bibehållande eller upphäfvande är således ingalunda af ringa betydelse för vårt land.

På grund af hvad jag sålunda anfört, anser jag, att lagstiftningen bör fortgå på den redan vid 1809—10 årens riksdag beträdda väg, hvars slutliga mål är upphäfvande af ifrågavarande institution, samt att fideikommissfastighet vid siste innehafvarens död må kunna fördelas mellan hans arfvingar efter allmänt gällande arfsrätt, hvadan jag tager mig friheten föreslå, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller att Kongl. Maj:t tacktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom de i riket bestämda familje-fideikommissstiftelser i fast egendom på landet och i staden upphäfvas, äfvensom vidare förslag till sådana lagbestämmelser, som för ordnande af rättsförhållandena vid siste innehafvarens död må erfordras.»

Det ämne, som uti föreliggande motioner beröres — fideikommissinstitutionens upphäfvande — har, såsom motionären herr Zetterstrand erinrat, flere gånger tillförene utgjort föremål för Riksdagens behandling. Vid 1882, 1883, 1884, 1886, 1889, 1890, 1893 och 1894 års riksdagar

hafva förslag af liknande innebörd med nu ifrågavarande motioner bragts å bane, utan att emellertid hittills hafva föranledt till någon Riksdagens åtgärd.

Lagutskottet, som vid de fyra förstnämnda riksdagarne stält sig afvisande mot lagändringar af ifrågasatt art, har visserligen vid de fyra senare riksdagarne tillstyrkt skrifvelse till Kongl. Maj:t i ämnet, men denna hemställan, ehuru densamma af Andra Kammaren godkänts, har dock städse strandat på Första Kammarens motstånd.

Då det af anförda förhållanden kan skönjas, att meningarne i frågan varit och sannolikt ännu äro ganska delade, torde det befinnas lämpligt, att utskottet, innan detsamma går att yttra sig öfver nu föreliggande motioner, i och för klargörande af frågans närmare innebörd, förutskickar en kortfattad redogörelse för fideikommissinstitutionens uppkomst och utveckling.

Fideikommiss har sin upprinnelse i den romerska rätten och betyder der den egendom, en person, på grund af förhållanden, egendomliga för denna rätt, testamenterat till en annan person med ett *på förtroende* till denne grundadt uppdrag att utlemna egendomen till en viss uppgifven tredje. Man kunde nu bestämma, att efter denne tredje egendomen skulle tillgodokomma en fjerde, efter denne en femte o. s. v. (så kallade *fideikommissoriska substitutioner*). Till sådana fideikommiss kunde göras hela förmögenheten, en viss qvotdel deraf eller en viss särskild förmögenhetsdel.

Ur successiva fideikommiss af det sistnämnda slaget har, under den utveckling, den romerska rätten erhöi uti Italien och Tyskland, *familjefideikommisset* framgått, hvarmed afses att fästa viss egendom — fast eller lös eller båda tillika — vid en viss släkt, att inom densamma öfvergå från en släktmedlem till en annan efter viss bestämd ordning.

Den germaniska benägenheten att fästa jorden vid släkten är bekant. Med stöd af den salunda utbildade romerska rätten uppkommo därför i Tyskland, jemte de adliga »stamgodsen» och de borgerliga »arfgodsen», hvilka båda hade sin grund uti lag eller häfd, familjefideikommissen i fast egendom till följd af gällande privata dispositioner. I andra land framträdde likartade anordningar. Successionen blef, af naturliga skäl, vanligen begränsad till män, och med afseende å grunden för denna blefvo godsen majorat, minorat, seniorat, primo-, secundo-, tertio-geniturer o. s. v.

Samma motiv som i öfriga land, nemligen omtanken om »familjens heder och conservation» föranledde äfven i Sverige stiftande af familjefideikommiss i fast egendom, hvilka här uppkommo ej mycket senare än i Tyskland och antagligen redan vid medlet af det sjuttonde århundradet. Stadgan angående testamenten den 3 juli 1686 omtalar institutionen såsom

något redan känt och lemnar uti sin 5 § om densamma närmare bestämmelser. I 1734 års lag omnämnes den icke uttryckligen, utan säger denna lag endast i 16 kap. 1 § arfdabalken, att »vill någon, man eller qvinna, göra testamente, hafve våld göra det — — med eller utan vilkor».

På grund af denna bestämmelse, som dock näppeligen kan anses innefatta ett uttryckligt fastslående af enskildes rätt att för all framtid upprätta dylika stiftelser, ansågos emellertid fideikommissförordnanden äfven rörande fast egendom fortfarande tillåtliga, ända tills de sociala och ekonomiska olägenheter, som kunde vara förenade med en obegränsad rätt att genom privata dispositioner för all framtid förfoga öfver fast egendom, föranledde, hos oss lika som uti flere andra land, inskränkning uti en sådan förfoganderätt. Första steget till denna inskränkning togs af Rikets Ständer, hvilka i skrifvelse till Konungen den 27 mars 1810 anförde följande:

»De mångfaldiga missbruk, som varit följer af en oinskränkt donations- och dispositionsrättighet, hafva hos Riksens Ständer föranledt till öfverläggningar, huruvida en inskränkning i friheten att göra fideikommissstiftelser kunde vara nödig och med samhällets fördel öfverensstämmande.

Genom sådane stiftelser föreskrifves för alla tider en successionsordning, enligt hvilken en enda arfvinge, äfven en oskyld, skall på lifstid innehafva fastigheter, utan afseende på, om förre innehafvaren skulle derigenom nödgas lemna de flesta eller alla sina barn i saknad af nödig uppfostran och understöd i deras omyndiga år, och en så inskränkt egare, som hvarken af allmänna lagens visa stadganden om arf eller af något sitt förordnande kan hoppas skydd för de lottlöse, utan förutser, att egendomen skall tillfalla en oskyld eller tilläfventyrs den af barnen, som gifver minsta hopp om medlidsamhet och omvårdnad för uteslutna, kan icke annat än anse egendomen mera för en annans än för sin, i följd hvaraf hans intresse blifver att fördubbla och i förtid upptaga afkomsterna till skada för jordens nyttiga odling, egendomens förbättring och samhällets deraf beroende styrka.

Man har för everldeliga tider föreskrifvit lagar för hvarje innehafvares frihet att egendomen förvalta, utan att tänka derpå, att slika inrättningar ofta blifva genom tiders förändrade skick för egendomens förmånliga häfd hinderlige.

Man har för all framtid förbjudit egendomens föryttrande och förpantning, hvarigenom dels fordringsegares lidande beredes, dels all utväg betages innehafvaren att till medarfvingars utlösen eller egendomens häfd och förbättring erhålla de nödvändigaste lån.

Man har gjort fideikommiss, hvilkas innehafvare varit ålagda att använda godsets afkastning till egendomens förökande under enahanda fideikommiss-vilkor, en inrättning, som, om ock dess skadlighet i politiskt afseende åsidosattes, i alla fall synes vara den mest illa beräknade, då ofelbart är, att en allt för stor egendom i en mans hand gifver mindre afkastning och föder vida mindre människor, än om den vore emellan flere egare delad.

Icke mindre skadliga hafva de stiftelser varit, som, ehuru aflägsa samt för odling och samhäfd obehäfliga flere gods kunnat vara, likväl föreskrifvit, att de skola hållas tillsammans och icke ens få bortbytas; och de stiftelser, enligt hvilka vissa egendomar bort för alltid innehafvas af flere samegare, utan rätt för någon till skiftes vitsord, hafva varit en källa till obehagliga rättegångar och till en olycklig oenighet inom familjer.

Man har äfven sett förordnanden, som föreskrifvit beständig delning, utan rätt för delegare att lösa hvarandra ut, som för egendomens besittning gjort till everldeligt vilkor, att innehafvaren skall lefva ogift, ej få beklåda någon statens tjänst och mera dylikt, och till hvilka andra orimligheter en sådan oinskränkt frihet kan föranleda, är af dessa exempel lätt att inse, äfvensom att slika inrättningar hafva för jordens nyttiga häfd och egendomens förbättring det skadligaste inflytande.

Vid betraktande häraf, och då det hopp en egare hafver derom, att hans barn och närmaste skola njuta frukten af hans mödor, befordrar flit, hushållning och medborgerliga tänkesätt, samt för samma ändamål, jemte befrämjande af föräldrars och husfäders anseende, en egare bör hafva magt, att dels genom aftal, dels genom testamente utnämna sin efterträdare, och obestriddigt är att, ehuru den, som sjelf innehar disponibel egendom, kan i en oinskränkt dispositionsfrihet för sin person finna dessa uppmuntringar och förmåner, desamma deremot alldeles försvinna för alla hans efterträdare, om han gör egendomen till fideikommiss; då en oinskränkt frihet för enskilda att ändra arfs- och eganderättslagarne för tillkommande tider icke kan stå tillsammans med syftemålet af vid denne riksdag af Riksens Ständer tagne beslut om frihet för en hvar att all slags jord genom laga fång förvärfa; då en sådan frihet skulle göra vår allmänna lag i dess vigtigaste delar onyttig, och i stället för tydliga lagar, som beständigt kunna förbättras och fullkomnas, anskaffa för särskilda gods speciella förordnanden, hvilka, ehuru orimlige, otydliga och äfven oläslige de kunna vara, likväl göra anspråk på en varaktighet, som icke en gång för våra grundlagar, enligt nu gällande regeringsform, funnits nödvändig, och det för öfrigt skulle lända till fäderneslandets heder, om, sedan de mest hyfsade

nationer redan upphäft dessa lemningar eller nya telningar af feodalismen, svear och göther, som aldrig varit af främmande nationer med våld tvungne till sådane inrättningar, icke vore de siste att förekomma ytterligare härmningar deraf, hafva Riksens Ständer ansett oftanämnde oinskränkta dispositionsfrihet böra jemkas inom billiga och för samhällets allmänna nytta afpassade gränser, samt till följd deraf trott sig böra hos Eders Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla om nådigste sanktion och bekräftelse af följande närmare bestämmelse och tillägg vid det för detta ämne lämpliga lagens rum i 16 kap. 1 § arfdabalken:

Will någon man eller qvinna göra Testamente, hafve wäld göra det mundteliga eller skrifteliga, med eller utan willkor, och wittne twänne gode män att thet Testamente tå var gjordt med sundt och fullt förstånd och af fri vilja: Stände ock honom fritt att låta wittnen veta dess innehåll eller ej. Äro ej vittnen att tillgå, och utredt warder, att Testator intill sin död warit utur stånd satt wittnen anskaffa, äge ock då Testamentet laga kraft, så framt det finnes med egen hand skrifvit och underskrifvit. Bortgifver någon fast egendom, äge ej makt om willkoren för dess förvaltning sträcka förordnandet längre än förste emottagarens och dess makas lifstid, eller om ägande rätten widare än till utnämmande af Testaments- eller Gåfvotagarens nästa efterträdare, uti hvilken sistnämndes hand fastigheten ikläder sig egenskap af arfvejord, hvarmed i allt efter allmän lag förhålles. Ej eller må i andre afhandlingar och contracter om fast egendom sådane willkor inflyta, hvarigenom förvaltnings- och ägande-rätten för en framtid vidare inskränkes, än nu sagt är. Men angående städja och arrende, gälle hvad derom särskildt stadgadt är.»

Det sålunda af Rikets ständer framlagda förslaget vann Kongl. Maj:ts godkännande och erhöll enligt förordningen den 27 april 1810 kraft af gällande lag.

De uttalanden, som i omförmälda skrifvelse gjordes af rikets ständer, innefattade i sjelfva verket ett ogillande af hela fideikommissinstitutionen, ehuru man då icke ansåg sig böra gå längre än att hindra uppkomsten af nya fideikommiss i fast egendom. Dock utfärdades samma år den 3 april en förordning, hvarigenom bestämdes, att i de fall, då någon innehafvare af fideikommissegendom kunde komma i behof att derå emot in-teckning göra lån eller för egendomen anse förmånligt att få göra utbyte af till fideikommisset hörande jord eller ock finna sig föranlåten att söka häfvande af vissa uti fideikommiss-stiftelser innehafvaren föreskrifna villkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke rörde frågor, hvilka mellan

fideikommissarier och medarfvingar kunde yppas och enligt allmänna rätt gångsordningen måste behandlas, borde hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kongl. Maj:t med dess högsta domstol, i likhet med annan förklaring öfver allmänna lagar och författningar, måtte dervid, efter sig företeende omständigheter, kunna förfara. Genom de sålunda meddelade bestämmelserna tillerkändes Kongl. Maj:t med högsta domstolen befogenhet att i viss mån rubba grunderna för en bestående fideikommissstiftelse, en befogenhet, som, särskildt i fråga om tillåtelse att inteckna fideikommissegendom, i enskilda fall kan leda till fideikommissrättens upphörande.

Från och med 1810 har fideikommissinstitutionen inom vår svenska rätt ej undergått någon förändring. Det är alltså visserligen förbjudet att inrätta nya fideikommiss uti fast egendom, liksom Kongl. Maj:t eger befogenhet att uti redan gällande fideikommiss-stiftelser vidtaga sådana ändringar, som omförmälas i förordningen den 3 april 1810, men de före 1810 uppkomna fideikommissen ega allt fortfarande bestånd. Det synes dock utskottet vara önskvärdt, om möjlighet bereddes, att äfven dessa, under sådana villkor och former att släktens rätt ej trädde för nära, kunde upphävas och våra arfslagar sålunda erhålla allmän och undantagslös tillämpning. De olägenheter, som äro förenade med tillvaron af fideikommiss i fast egendom, hafva nemligen under den tid, som förflutit från 1810, allt skarpare framträdt, och de undantagsbestämmelser, som gälla för fideikommissen, framstå i och med den politiska och sociala utvecklingen såsom allt mera oegentliga och stridande mot sunda lagstiftningsprinciper. Ur politisk och social synpunkt kan det alltså anses medföra olägenheter att allt för stora jordegendomar äro hopade och städse bibehållas i en enda persons eller familjs hand, likasom det, ur nationalekonomisk synpunkt sedt, måste lända till skada, att sådana egendomar allt jemt innehafvas af personer, hvilkas förfoganderätt öfver desamma är så begränsad som vid fideikommiss är förhållandet. Ser man åter saken från rättvisans och billighetens sida, så ligger det onekligen något för rättskänslan upprörande deruti, att, såsom fallet är vid de flesta fideikommiss-stiftelser, en enda person skall på sin lott erhålla den värdefullaste, möjligen enda qvarlätenskapen efter en afiden, till hvilken han icke stått i närmare släktskapsförhållande än andra, som af qvarlätenskapen bekomma föga eller intet. Detta sistnämnda missförhållande framträder numera, sedan den lika arfsrätten mellan syskon blifvit införd såsom allmän regel, så mycket skarpare. Det har ock ej sällan föranledt fideikommissinnehafvare att bruka fideikommissegendom på sådant sätt, att den på kort tid lemnat största möjliga afkastning, som kunnat bilda ett till fördelning mellan hans öfriga arf-

vingar tillgängligt kapital, utan att hänsyn dervid tagits till egendomens framtida bestånd. Det har ock stundom framkallat grof misshushållning med dylik egendom under fardagstiden, då en afiden fideikommissaries sterbhusdelegare sökt bereda sig största möjliga fördel af densamma, innan den skulle af ny fideikommissarie tillträdas.

Ehuru ofvan antydda olägenheter, till hvilka utan tvifvel ytterligare andra skulle kunna läggas, äro förenade med tillvaron af fideikommiss i fast egendom, har likväl mot alla förslag till dessa stiftelsers upphäfvande anmärkts, att lagstiftaren icke skulle kunna utan rättskränkning upphäfva desamma, då de tillkommit under skydd af en lagstiftning, som tillät deras bildande, och att ordnandet af de rättsförhållanden, som skulle uppstå i omedelbart sammanhang med fideikommissrättens upphörande, skulle möta öfvervinneliga svårigheter. Det har visserligen medgifvits, att verkligt nödtvång kan berättiga lagstiftaren att bryta dispositioner af ifrågavarande art, men tillika anförts, att förhållandena i vårt land, särskildt med afseende å omfånget af de bestående fideikommiss-stiftelserna, icke vore sådana, att de påkallade en slik åtgärd.

Hvad då först angår frågan om fideikommiss-stiftelsernas omfång i vårt land, anser sig utskottet böra erinra derom, att taxeringsvärdet å samtliga fideikommissfastigheter i riket år 1890 utgjorde 107,025,407 kronor, deraf ej mindre än 104,427,107 kronor belöpte sig på fastigheter å landet eller omkring  $\frac{1}{20}$  af värdet utaf all sådan enskild fastighet i hela riket. Detta utvisar, enligt utskottets mening, att frågan om fideikommiss-stiftelsernas bibehållande eller upphäfvande i vårt land ingalunda är ur det allmännas synpunkt af så ringa betydelse, som man stundom förmenat, utan fastmer egnad att tilldraga sig lagstiftarens allvarliga uppmärksamhet.

Beträffande vidare frågan om helgden af enskildes dispositioner, gjorda i enlighet med de vid tiden för deras tillkomst gällande lagbestämmelser, erkänner utskottet visserligen, att lagstiftaren dertill bör taga all skälighänsyn, men hyser för sin del den bestämda öfvertygelse, att, der dylika dispositioner under den tid, som förflutit från deras tillkomst, uppenbarligen kommit i strid med det allmänna rättsmedvetandet och uppfattningen af hvad samhällets sunda utveckling kräfver, de böra och måste vika för hänsynen till statens väl. Denna åsigt har, såsom utskottet nedan skall visa, i fråga om fideikommiss i fast egendom gjort sig till fulllo gällande i åtskilliga andra lands lagstiftningar, och att den ej heller är främmande för vår egen lagstiftning, torde ganska otvetydigt framgå af ofvan anförda förordning af den 3 april 1810, som, på sätt utskottet redan anmärkt,

tillåter ganska väsentliga modifikationer af de förordnanden, på hvilka dessa stiftelser äro grundade.

Utskottet vill ock i detta sammanhang påpeka, att ett upphäfvande af fideikommiss-stiftelser, derest nuvarande innehafvare och andra nu lefvande till fideikommiss eventuellt arfsberättigade skyddas uti sin rätt, så mycket mindre kan anses innebära en rättskränkning, som den allmänna principen för tillvaron af rätt uppställer krafvet på ett rättssubjekt såsom vilkor härför. Skall för fideikommiss ett rättssubjekt utfinnas, kan detta ej vara annat än den lefvande släkten, och det bör då ej förefinnas något rättsligt hinder att, utan rubbade af släktens rätt, med fideikommissen vidtaga de ändringar, som från samhällets synpunkt kunna befinnas ändamålsenliga.

I fråga om sättet för tillämpningen af allmänna eganderäts- och arfsgrundsatser på sådan egendom, som nu utgör familjefideikommiss, kunna åsigtarna vara ganska delade, och detta ämne kräfver för visso en sorgfällig utredning och undersökning. Utskottet vill erinra om de åtgärder, som härutinnan vidtagits i några stater, der familjefideikommissen blifvit upphäfd. I *Frankrike* är genom lagen den 17 januari 1849 stadgad, att alla af privata gods bildade majorat, som redan, från förste innehafvaren räknadt, gått i två successiva led, upphävas; att de gods, som bilda dessa majorat, blifva fria gods uti innehafvarnes hand, och att för framtiden succession i dylika majorat, begränsad till två led, från förste innehafvaren räknadt, endast får ega rum för personer, födde eller aflade innan tiden för lagens promulgation. I *Nederländerna* har lagen den 1 oktober 1833 visserligen förbehållit den närmaste fideikommissarien hans rätt, men från-tagit de efterföljande, om än redan födde, deras utsigt att erhålla fideikommisset; och i *Italien* har lagen den 30 november 1865 upphäft alla då bestående fideikommiss, majorat och andra fideikommissoriska substitutioner samt tillagt den dåvarande innehafvaren full eganderätt till halfva fideikommissförmögenheten och den närmaste arfvingen full eganderätt till andra hälften, dock med förbehåll af nyttjanderätt för dåvarande innehafvaren under hans lifstid. I 1866 års *danska* grundlag, § 93, stadgas, likasom i den äldre grundlagen af 1849, att intet län, stamhus eller fideikommissgods kan för framtiden upprättas och att genom lag skall närmare ordnas, huru de nu bestående kunna öfvergå till fri egendom, ehuru sistnämnda bestämmelse ännu icke genom statsmagternas samverkan ledt till någon påföljd.

Af hvad ofvan anförts, framgår nogsam, att lagutskottet för sin del anser viktiga och obestridliga skäl tala för upphäfvande af fideikommiss

uti fast egendom; och utskottet måste därför tillstyrka bifall till motionerna i hvad desamma härom innehålla.

Deremot håller utskottet före, att fideikommiss uti lös egendom hittills ej visat sig medföra några sociala olägenheter och att alltså skäl för deras afskaffande för närvarande ej föreligger.

I fråga om fideikommiss uti fast egendom förbiser utskottet ingalunda, att vissa svårigheter kunna vara förenade med frågan om deras upphäfvande och att alltså noggrann utredning bör föregå afgörandet, men dessa omständigheter kunna, enligt utskottets tanke, ej undanskymma de väsentliga fördelar i politiskt, socialt och statsekonomiskt hänseende som af ifrågavarande förändring äro att förvänta.

Med stöd af hvad utskottet här ofvan anført, får utskottet alltså hemställa,

att Riksdagen ville, i anledning af förevarande motioner, i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det tacktes Kongl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom de i riket bestående familjefideikommiss-stiftelser i fast egendom på landet och i stad upphävas, äfvensom förslag till sådana lagbestämmelser, som för ordnande af rättsförhållandena vid siste innehafvarens död må erfordras.

Stockholm den 7 mars 1898.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

---

### Reservationer:

af herrar *Hasselrot* och *Gustaf Andersson*, hvilka ansett, att utskottet i anledning af motionerna bort hemställa:

att Riksdagen ville i skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t, efter verkställd utredning om beskaffenheten och

omfånget af bestående familjeideikommiss-stiftelser rörande fast egendom, tåcktes taga under öfvervägande, huruvida gällande bestämmelser om dylika stiftelser må kunna, enligt öfverenskommelse inom vederbörande slågt eller under annat lämpligt vilkor och förbehåll, upphävas eller förändras samt för Riksdagen framlägga förslag till de stadganden, hvartill den verkstålde utredningen kan föranleda.

af herrar *Lundström, Pehrsson, Rudebeck, C. F. Pettersson* och *Krok*, hvilka ansett, att utskottet bort afstyrka bifall till motionerna.

---

Herrar *Husberg, Ölander* och *Jönsson* hafva begärt få antecknad, att de icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.

---